

36(075.8)

~~Универзитетски архив бр. 1242~~

~~363~~
3631

Др. ВЕЛИЗАР С. ЈАНКОВИЋ

НАШЕ ФИНАНСИЈЕ

(ЕКСПОЗЕ У ПРИВРЕМЕНОМ НАРОДНОМ
ПРЕДСТАВНИШТВУ — 14. III. 1920. ГОД.)

БЕОГРАД
ШТАМПARIЈА САВЕ РАДЕНКОВИЋА И БРАТА
1920.

Jan. 14. 37092

У В О Д

Господо народни посланици. Нисам имао намере узимати учешћа у овој дискусији о владиној декларацији. Чекао сам претрес буџетских дванаестина, па да Вам по дужности, као Министар Финансија, изнесем детаљно нашу данашњу финансијску ситуацију. Али говори и изјаве г. г. предговорника, нарочито господина бившег министра Кораћа, мога поштованог претходника г. Вељковића, и предговорника г. Пуца, као и тешка ситуација у Парламенту, нагнаше ме, да одмах сада, још приликом ове дискусије, узмем реч. И сматрајући, да је наша ситуација финансијска врло озбиљна, ја ћу са овога места, по дужности, а и савест ми налаже, бацити пуну светлост на ствари, које сам и како сам затекао у Министарству Финансија. Ово не у намери, да дам какву критику свога претходника, далеко сам од тога, него у намери да благовремено уочим зло, те да заједнички потражимо начина, да из ове тешке финансијске ситуације изађемо. А на вама је, господо, дужност, као народним представницима и контролорима Владе, да ме у томе помогнете ;

али најпре, у овај мах, да ме прво мирно са-слушате.

Ја се, господо, држим она три велика принципа у државним финансијама, која је нарочито истакао у своме прошлом говору наш поштовани председник Владе г. Протић: *принципа јавности, принципа искрености и принципа реда и законности*. Јавности зато, што су времена тајне управе и тајне дипломатије нестала данас, а још одавна тајних финансија. Принципа искрености зато, што само искреност помаже у свакој болести и само се искрено радећи може наћи потребан лек. И држим се, напоследку, и овога принципа, да у свима добрим финансијама мора да влада ред и да државне финансије увек имају бити вођене у границима Устава и закона. (Тако је.)

Буџетски дезекилибр

Господо посланици,

Има већ шест месеци како наше Народно Представништво, како наша земља, како наш народ нису ни мало обавештени о финансијској ситуацији у којој се налазимо. Има већ шест месеци како је Влада, која је дојуче пред овом била, како је Влада г. Давидовића трошила народни новац, како је ангажовала државни кредит, без одобрења нашега и контроле наше. (Жагор. Г. Прибићевић: „И ви то сад радите!“) Господине Прибићевићу, ја сам министар тек 10—15 дана. (Прибићевић: „Месец дана“). Дакле, реците и месец дана, али је тачно тек два-

десет дана. Али, господине и господо, ја сам се, као Министар Финансија, нашао у случају force majeure-а. Затекао сам на Народном Представништву врата затворена, а наша је Влада, чим је дошла, та врата отворила и, ево, одмах пред вас изашла са захтевом, да јој се кредити одобре. Дакле, ми смо одмах учинили своје.

Господо, буџет предложени за 1919/20. годину закључен је са *дефицијом од 483 милиона динара*. То је, господо, таман половина целокупне буџетом пројектоване суме, то износи од прилике *два и по милиона динара дефиција дневно*. Равнотежа буџетска у том пројектованом буџету, како је то замишљао г. Нинчић, имала се, по могућству, ако не сасвим воспоставити, а оно бар колико толико повратити на тај начин, што су се уз тај буџет, у финансијском закону, предвиђени извесни нови приходи, имали завести и прикупити.

Господо, за ових последњих шест месеци, прошла Влада, ситуацију, у погледу буџетске равнотеже, не само да није поправила, него ју је, знатним делом, још и погоршала. Ја сам разумео, зашто је онолики велики дефицит био пројектован у буџету за период године 1919-20, и сваки га је могао разумети, ко год је имао пред очима околност, да смо ми тек изашли из рата, још искрвављени, опљачкани, неорганизовани, да смо тек у почетку стварања нове државе. Али, господо, теже је разумети, зашто је дозволила прошла Влада, да се тај

буџетски дезекилибр, у току мирнога развоја у земљи, поремети тако јако, да он представља данас *праву опасност* за целу земљу? Зашто се, господо, та равнотежа тако јако пореметила, зашто је онај дефицит, који је био пројектован за око два и по милиона дневно, тако необично, тако нагло попео и порастао? Зато, господо, — ја остављам споредније узроке на страну — што Парламенат није радио. Јер да је Парламенат, господо, радио, онда би се они пројектовани приходи, они нови извори финансијски, као порез на ратне добити, трошарине, и т. д., остварили, и Министар Финансија г. Вељковић имао би могућности, да пењање дефицита задржи. А с друге стране, дефицит би се задржавао у скакању и тиме, што би, да је Парламенат радио, било и контроле над трошењем и радом прошле Владе, (Бурно пљескање) контроле, без које се демократски и парламентарни режими не могу ни замислити.

Приходи

Дозволити ми, господо, да бацам најпре поглед на приходе; да видите у каквом се стању они данас налазе и зашто су они данас у таквом стању.

Код прихода, господо, као што мало пре рекох, није било ни мало активности. Нови приходи нису стварани, а стари су били, тако рећи, занемарени. То је, господо, факт. Тако, у *Арвајској*, не знам из којих разлога —

погађајте то ви — у време тешке финансијске кризе, коју тако тешко преживљујемо, укинут је *порез на вино* (3. септембра 1919 године). На несрећу и на остале порезе постојеће, који су се имали инкасирати, обраћана је врло слаба, готово никаква, пажња. Вероватно је, да се г. Вељковић више бавио другим питањима, као што ће бити: валутним питањем, али мислим, да се није смело дозволити, да до толике занемарености код прихода у овако тешким приликама по фискус дође. У Србији и Црној Гори приходи су знатно подбацили од прелиминираниог непосредног пореза. Разумем разлоге, као обзире на пострадали свет, на прве, техничке тешкоће порезивања, у почетку, при поновом доласку у нашу земљу. Разумем слабо настојавање код порезивања у почетку и због слабе организаџије власти, али мислим, да би се доцније, после годину дана, код оваког дефицита, морао порески шраф мало јаче да навије, макар то и непопуларно било. У *Македонији* је била наређена „репартиција“ пореза на бази Уредбе од 1914 године и кад је била (27. децембра 1919 г.) потпуно свршена организација овога посла, наплата је обустављена (решење Мин. Савета од 30 XII 1919). Дакле шта видимо? Господин Министар Финансија, или боље да не кажем сам он, него цела Влада, обустављају (30. децембра 1919 год.) утеривање прихода државних, као да их имамо и сувише. (Др. Вељковић: „Јер је наређен разрез по србијанском закону тамо“).

Наређен је, г. колега, нов разрез — то је истина — али тај нов разрез траје, ево, три месеца, а за то време ваши благајници не могу да метну износ пореза у државну касу.

У *Војводини*, у нашој највећој житници, нашим најбогатијим крајевима, „ратни порез“, који је и раније постојао у тим провинцијама по закону маџарском, био се почео утеривати путем т. зв. „аконтација“, а по наредби од 29. маја 1919. године, за време владе г. Стојана Протића. Али видимо, да се то обуставља под владом „демократском“ 28. јануара 1920. године, и, место тога, наређује се, да се приступи паплати пореза по самом закону, по пређашњој маџарској методи. А ова искључује брзу наплату, јер је и сувише компликована, како ми је баш јуче реферисао делегат из Н. Сада г. Бајић. — Све то није смело бити, па ма и избори били по среди, (Жагор).

Господо, код *посредних пореза* видимо тако исто велико подбацивање. *Таксе* су даде, истина, мало више — сем у Србији и Црној Гори. Али су зато *прошарине* знатно подбациле, а подбациле су зато, што нови унифицирани трошарински систем, који је био предвиђен у финансијском закону, није могао бити воћан, јер су господа из демократске групе парламенат затворила.

Једино, господо, *царине* бацају доста добре приходе, али и ти су приходи много мањи, него што би се могло очекивати иначе, према приликама овако великога увоза и извоза,

какав наша земља има. То слабије утеривање долази отуда, што се врши велико кријумчарење — шверц — на северној граници наше земље. Може се рећи, да су преко мере отворена врата увозу из Аустрије и Маџарске, а и извозу за тамо наших златних земаљских производа. И прва брига нашег Министра Финансија мора бити, да се сва врата добро затворе и чувају, па да се свако подвргне, при пролазу, свима прописима царинским. И онда ће царине нашој држави много веће приходе донети. (Одобравање).

Господо, специјално *извозне* царине, које су се почеле наплаћивати од 15. новембра 1919 године, дају врло слабе приходе. Највећим делом зато, што је трговинска политика г. Крамера била таква, да је омогућила да се извоз из наше земље врши без плаћања царине. Ја бих то, господо, још разумео, да је то било у корист наших ширих маса, у корист наших произвођача, али не разумем, кад је то, по актима и фактима, било у главном не у корист целине народа, него, врло често, у корист појединаца — самих извозника, извозничара. (Протести на левици од стране демократа).

Ја имам званичан извештај једне моје финансијске комисије (од 2. марта 1920. год.) (Узвици: Где је?) Дозволите ми да вам га после мало нађем и цитирам — у коме стоји, да су извозне царине подбациле, само за извоз преко београдске финансијске управе, за не-

ких 15 милиона динара! А то зато, што је Централна Управа... (Светозар Прибићевић упада у реч: „Не верујем вам!“) ...зато што је Централна Управа велике количине извозила и без плаћања царина — све ово по систему г. Крамера, а по гласу званичног извештаја, који ћу вам прочитати. Из тог истог извештаја видеће се, да је Централна Управа ослобођавала извозних царина и *приватну робу*. Ја нећу овде цитирати сва имена тих лица, али ћу изнети извештај поменуте надлежне комисије и извештај Генералног Директора Дирекције Царина од 5 III. тек год. (Тражи извештај међу својим белешкама). За овај мах не могу овај извештај, због претрпаности у торби, да нађем, али остајем, господине Прибићевићу и г. г. посланици, у обавези, да вам га доцније прочитам и да наведено докажем.*)

*) *Ево сад јавношћу предајем и ње извештаје. У званичном поверљивом извештају финансијске комисије М. Финансија (од 2. марта 1920 год.), на страни 14. последњи став гласи: „Централна је Управа извезла артикала, само преко Београдске Финансискс Управе, на које није плаћено преко 15 милиона динара царине...“ итд. На 16. стр. истог извештаја, други и следећи ставови гласе: „Било је робе, која је плаћала извозну царину, како по тарифи ad valorem (од 17. октоб.) тако и по новој, која сада важи, па је та роба ипак ослобођавана у ошће од плаћања ма какве царине. Ваља истаћи да овде нису у питању само мале суме, већ износе више милиона. Ослобођење је вршио Министар Финансија, преко Дирекције Царина.“*

„А било је при том и робе, чији је извоз, по решењу

Господо, уз то су наши приходи знатно подбацили код свих наших дажбина, нарочито пореза и зато, што се допустило — чак и у току замене круна за динаре, — да се порези наплаћују у оном истом износу круна, онако, како су оне пре рата вределе. Па како данас круне немају предратну вредност, коју су пре рата имале, то су и приходи стварно подбацили за сву ону суму, коју би иначе дали, кад би се круна обрачунала према садашњој њеној званичној вредности, или бар нека депресијација држави признала.

Р а с х о д и

Код *расхода*, господо, видимо да су они далеко, далеко надмашили предвиђања. Донекле је узрок томе ратна скупоћа, затим ванредне потребе, које се нису могле предвидети,

Мин. Савета *сиркићно забрањен*, па је и она не само извезена, него и ослобођена сваке царине“.

„Тако нпр. Централна Управа извози *приватну робу* (десет вагона јаја Браће Михајловића, а покушава и извоз 400 вагона дрва за огрев Маврол Драху) без плаћања царине“.

Овај су извештај потписали сви чланови комисије: г. г. Д-р Милан Стојадиновић, пређ. директор Држ. Рачуноводства, Ваца Т. Димитријевић, начелник Дирекције Царина, Душан П. Летица, начелник Дирекц. Пореза и Д-р Мих. Јовановић, начелник буџетског одељења.

Други званичан поверљив извештај јесте Директора Дирекције Царина г. С. Кукића (од 5. марта 1920. год.). На страни трећој вели се: „Централна Управа и Министарство Трговине ишло је на руку *изигравањима сваке врсте*. Не само што се није обзирало на одредбе решења

нарочито потребе код војске. Али, господо, има и других важних узрока, што су расходи толико премашили предвиђање, што су се тако грдно повећали. А ти су узроци у главном у томе, што је над расходима у знатној мери *испуштена контрола*. А она је испуштена прво за то, што није било парламента, који треба да буде Влади и најважнија контрола а, друго, испуштена је и зато, што су Влада и Министар Финансија дозволили, те се трошило у самој администрацији. и без мере и без штедње. Министарство Финансија — ја не кажем да је ту кривица само до г. Вељковића, тако се стање у земљи стекло — Министарство Финансија је у знатној мери престало бити централном управом, која врши контролу у трошењу државног новца. У томе се дошло чак до тога, да су и сама

Минист. Савета (од 5. нов.), него се у већини случајева поступало *сувољиво* тим одредбима: *допуштао се извоз и забрањених за извоз предмета*. Нпр. јаја (Браћи Михајловића) док се, другима у том истом тренутку није тај извоз допуштао (нпр. Раји Поповићу). *Дугачка бића лисица морала бити*, којом би се исцрпљивали сви *чудновати* случајеви поступања Министарства Трговине" итд.

На стр. 4 истог извештаја вели се: „Може се потпуно рећи, да су све радње које су ишле на извршење уговора о компензацијама и решења Мин. Савета (од 5. нов.) биле управљење *на изигравање решења Минист. Савета и свако олакшање извоза у Аустрију и Мађарску*“.

„Поједини одсеци Министарства Трговине, *Покрајинске Владе* и њихови одсеци, давали су *широке дозволе*

поједина Министарства тражила и добијала кредите непосредно од Министарског Савета, и пре но што је Министар Финансија дао своје мишљење и одобрење о таквом тражењу.

Сем тога, господо, Министарство Финансија није имало потребне контроле над покрајинским Владама. Ја ово отворено кажем, јер се код покрајинских Влада констатују велика прекорачења буџета, што је, разуме се, у велико ишло на штету наших финансија. Уопште, финансијска централизација у држави, баш због функција покрајинских влада — далеко је од остварења.

Господо, може се рећи да је буџет у погледу извршења, буџет, који треба да је гвоздени оков администрације државне, после Владе г. Давидовића изрешетан тако, да он више и не личи на буџет наше државе.

за извоз и ослобођење од царина, вршили и сами неке њогодбе и споразумевања“.

„Поједини Министри, чак *ненадлежни* (г. Криштан), издавали су наређења, да се пусти извесна роба, и то без царине, и давали широка обећања у том погледу“.

„Министарство Исхране није изостајало иза Министарства Трговине и њене Централне за промет са иностранством. Оно је *давало дозволе на извоз* мањих количина *појединцима*, — које у самој ствари нису биле мале — свих врста намирница, *без обзира јесу ли контингенти исцрпљени или не*, забрањен извоз дотичних предмета или не, и *то без царине и без осигурања валуте*“.

„То је у самој ствари значило: *нарочитим каналима омогућити извоз на штећу државне касе и на штету валутне ситуације у земљи*“

Колико се мало поштовало оно што је у буџету предвиђено, чак и у самом Министарству Финансија, види се по томе на нр. што сам затекао у Рачуноводству место девет инспектора, колико буџет предвиђа, петнаест. У Министарству Просвете имате око 800 питомаца, само у иностранству. У свим Министарствима плате су чиновницима даване тако велике и тако без реда, при унапређењу, да се буџет више не може ни познати.

Колико поједина Министарства имају слабу евиденцију над расходима, нарочито личним, најбоље доказује тај пример, што сам добио пре неки дан извештај од Министарства Здравља, у коме ми оно само признаје, да не зна ни где му студирају неки његови питомци! (Жагор).

О штедњи и рационалном газдинству нема у администрацији ни помена. Ми морамо много више водити рачуна о њима и зато сам се и пожурно, да што пре изађем на трибину, овде, да говорим, јер ако се и даље престанемо обазирати на те две ствари, онда нам ни златни мајдани неће помоћи. Како се нерационално газдује у држави, утврђује на пр. и тај факт, да се пасуљ купује за доларе у Америци а после продаје за круне у Аустрији! („Ко је куповао?“ — „Ја зацело не“).

Уопште се констатује, да је целокупна наша *спољна трговинска политика* била без икакве *оријентације и доследности*. И ја категорички изјављујем, да наша тешка финансиска ситу-

ација долази — апстрахујући ратне моменте — не само од политике Министарства Финансија, него, у великој мери, и од погрешне наше трговинске и опште привредне политике. Трговинска политика прошле владе *разорно* је дејствовала на наше финансије. Она је сва била под два рђава знака. Под знаком система *индивидуалних дозвола и система трампе*. О првом сам говорио, а што се тиче система трампе, компензационих уговора, сматрам, да је он био фаталан за наше финансије. У место да смо извоз наше најбоље робе и наших златних производа продавали за здраву валуту, ми смо је трампили за другу робу — коју смо могли у крунама купити — или трампили за нездраву валуту (Чује се: Г. Рибарац е увео тај систем индивидуалних дозвола). Плод оваквог рада био је: исцрпљење свих наших привредних готовина (добара), *огроман губитак на извозним царинама, које су могле знатно допринети буџетској равнотежи, и убијачно погоршање наше валутне ситуације* (Одобравање).

Код великих државних институција, код *железница, поште и телеграфа*, морамо констатовати, са жаљењем такође, да су *недовољно комерцијалне, и да су пасивне*. Ако се жели, да оне не дају вишкове прихова држави, онда је потребно бар, да се саме покривају и одржавају.

Ништа није боље ни код *Монопола*. Монополи, у место да дају држави, догурали су

до тога да држава, да Министар Финансија даје монополама!?

Ето, господо, видите како се дошло, да све више нестаје равнотеже у нашем буџету. И зато је дужност свих нас, да се том примордијалном, основном питању државе, сви искрено посветимо и на њега највећу пажњу обратимо.

Провизорна покрића

Сад, господо, у оваквој ситуацији финансијској, да видимо како се поступало и која су средства тражена, каква су материјална средства нађена да се издаци покрију.

Први извор г. Вељковића био је: *300 милиона круна, које је влада нашла у Бечу*. То је уговор од 2. октобра пр. год. који је Влада г. Давидовића закључила са Аустро-Угарском Банком. А закључила га је под условом, т. ј. претекстом, да круне, које добије од ње, имају да послуже само као просто средство: као папир за замењивање похабаних круна код нас. Закључен је био, дакле, споразум, на основу статута банке, у искључивој намери, да се са крунама, које се узму од Аустро-Угарске Банке, имају просто заменити наше похабане круне, а рок је био за предавање похабаних круна банци 31. децембра. Дакле требала је бити изведена једна обична статутска радња, а не зајам. Рок је, господо, прошао. Банка непрестано тражи похабане круне натраг (добрио сам и ја неколико депеша), али круне су још 31/XII.

потрошене, и више није било у Министарству ни оних похабаних, ни ових узетих нових из Аустро-Угарске Банке! (Жагор).

Међутим, сви сте ви сведоци, господо, да је влада заиста била објавила, преко целокупне своје штампе, да су узете круне од Аустро-Угарске Банке имале искључиво служити за *замену похабаних круна* код нас у оптицају. А све, у ствари, није послужило томе, него је сав узети контигенат утрошен, јер је послужио за плаћања Министарства Финансија. Према томе ја у томе видим једно скривено задужење државно. Те три стотине милиона круна у толико су теже за наше финансије, што оне представљају моментално *двосмруки дуг* државе: с једне стране невраћен дуг Аустро-Угарској Банци, а с друге стране наш дуг према нашој Народној Банци. Јер ту количину морамо од народа да откупљујемо за нове динаре, који су својина Народне Банке.

Други извор, из којег су се црпла средства за покриће расхода, била је она *операција са 20% одузетих круна од народа, на признаице*. (Настаје приговарање. Д-р Милан Марковић нешто приговара, али се не разабера. Глас: То није дуг.) Узмите реч, господине, па онда говорите. Као што рекох, други извор, који је употребљен за покриће расхода, састојао се у оних 20% круна што је повучено на признаницу од народа при маркирању круна. И то се употребило на исплате Министарства Финансија. До мога доласка је највећи део тога

фонда већ био утрошен; тачне цифре о томе ћу вам мало доцније дати. Ја на целу ову операцију гледам као на једну *бесправну конфискацију народне имовине* као на радњу *незаконитију*, јер за такав поступак нема одобрења надлежног тела, парламента.

Уз то се пред јавност изашло са *неверним* објашњењима. Тако је у коминике-у (Службене Новине бр. 146 од 25-XI-1919. г.) речено, да се 20% задржава *ради смањења циркулације*. А и по решењу Министар. Савета ИБр. 3188 од 23. октобра 1919., та се операција мотивише потребом смањења новчаничне циркулације (круна). А доцније, другим министарским решењем ДРБр. 12 од 10. јануара 1920. г., одлучено је, сасвим супротно: да се те крунске новчанице имају *ипустиити у саобраћај* пошто се претходно маркирају. Затим, у правилнику о маркирању круна од новембра 1919. г., у чл. 9., каже се, да ће се дотичне признанице од 20% *испулаити* приликом замене круна, као *ефективне круне*. А после долази други комунике ИБр. 1228 од 28. јануара 1920. год. у коме се каже, да ће се тих 20% после замене круна *ликвидирати*. Дакле, изоставља се ранија реч *исплатити* као *ефективне круне*. (Радосав Агатоновић нешто приговара, али се не разабера). Мене не чуди кад господин Агатоновић каже да ликвидирати значи исплатити, али ме чуди, да то чујем од г. д-р М. Марковића. (Настаје опет приговарање). Јер, господо, исплатити није исто што и ликвидирати. Ликвидација се може извршити не само испла-

том у ефективном новцу, него нпр. и путем издавања уредних бонова и обавезница са интересом и т. д. Сад је, мислим, јасно, што није употребљена реч *исплатити*, него се рекло *ликвидирати*: спремао се терен за избегавање дате обавезе за исплату признаница готовим новцем.

Господо, ја сам мало пре рекао да ћу дати тачне цифре, колико је од тих 20% круна утрошено. Кад сам ушао у Министарство Финансија, тамо се није ни знало колико је ових круна утрошено, т. ј. колико је од њих остало. Тек на мој изричан налог депешама нашим делегацијама по целој земљи могао сам добити телеграфске податке о стању овога депо-а.

Од свих делегација добио сам до данас одговор, осим од делегације сарајевске; али ту је, као што сам обавештен, врло мала сума у питању. Суме свих делегација, заједно са београдским депо-ом, показује, да је повучено, по овим признаницама од 20%, свега 922 милиона круна, дакле близу једне милијарде. Највећи депо је у Београду и износио је 715 милиона круна, Од целокупне суме утрошено је око две трећине, т. ј. око 600 милиона круна, а једна трећина остала је неутрошена. Овде имате, господо, двоструки дуг: дуг Народној Банци за сву суму, која је утрошена, јер је пуштена у оптицај, и сада претворена у нове крунско динарске банкноте, и с друге стране дуг, који се показује према публици, по признаницама.

Трећи извор, којим се Министарство Фи-

нансија послужило за покриће дефицита, били су *убичајени кредити* код Народне Банке. Под прошлом владом рачун „привремене размене“ достигао је цифру од 600 милиона динара, а од њих је остало 247 милиона без покрића, т. ј. на дугу. Додајем да су кредити добијани, и ако за њих није било парламентарног одобрења.

Као четврти извор за финансирање употребила је Влада г. Давидовића нешто, што се, по мом мишљењу, мора највише осудити. То је депо динарско-крунских, нових, новчаница, које су из Париза стигле и *које се троше и за државна плаћања*. (Немир и приговори). Министарство је овде само у толико покривено, што у чл. 10 правилника о повлачењу круна налазимо став, који је свакако резултат споразума с Банком: да на молбу Народне Банке *држава* врши замену круна за динаре, преко својих органа, за рачун Банке“ (Глас: Па да). Господо, ја мислим, да се овде не може и не сме казати „па да“; то је наивна одбрана. Јер ту ми наилазимо, у колико држава, сем вршења замене круна, депо употрељава и троши још и на покриће својих обичних расхода, наилазимо, велим, на велику и опасну *мешавину каса*, које морају увек бити раздвојене: каса Министарства Финансија и каса (емисионе) Народне Банке.

Јер нове новчанице, које је Банка огласила за своје и које држава сада из тог депо-а пушта у оптицај, замењујући круне и вршећи

исплате, — јесу дуг државе према Народној Банци, с једне стране, а Народна Банка је поверилац државе за ту суму, с друге стране. Ја мислим да је незгодно, а признаћете и Ви то, г. Вељковићу, да је врло незгодно да дужник, Министарство Финансија, рукује, ма под каквим видом, касом свог повериоца, депо-ом Народне Банке.

Колико је, господо, сем за замену круна, из тога депо-а издато за исплате разних рачуна државе, ја нисам могао, нити могу тако брзо да констатујем, кад се одмах у почетку о томе није водио никакав рачун.

По моме схватању, господо, сви поменути извори, сем онога трећег, т. ј. сем кредита, које имамо код Народне Банке, сви ти извори, односно сва та средства, по моме мишљењу, *разорно су дејствовали на наше државне финансије*. Интерес реда и здравља наших финансија захтева, да се *што пре учини крај са оваквим погибаоним финансијским газдовањем*.

Девизна Политика

И са *плаћањем у иностранству* ишло је тешко и све теже иде. Велике обавезе државне постоје према иностранству и огромне суме стоје на дугу, који врло слабо одмиче на ниже. Ситуација је таква, да је требало пошто по то све учинити, да се нови кредити у иностранству добију, као и да се здрава валута у земљи прикупи. Од кредита од 50 милиона франц. франака, колико нам је загарантовано

од Енглеске и Француске, по пола, аранжманом, чији нам је пројект био поднесен још августа месеца 1919. год., енглески део од 25 милијона још нисмо добили. Пролазили су читави месеци, а међутим слабо се одавде дејствовало на Енглеску Владу, да нам тај новац стави на расположење. (Др. В. Вељковић: Како да није? Ја сам лично ишао неколико пута.) Читави су месеци пролазили, док се Влада одлучила да тај аранжман прими, а читаве недеље без икаквих депеша и упита Лондону.

Господо, *Девизна Централ*, која треба да служи том циљу, да регулише трговину са иностраном валутом и са девизама, врло је *рђаво организована*, и она готово и не служи своме циљу. По податцима које имам, наша држава добија од Девизне Централ, поред толиких трансакција са иностранством, свега око два и по милиона франака месечно!

Извоз страног новца је забрањен за веће суме од 1000 фр. франака, а чековима можете слободно износити милионе! *Резерве* наше државе код страних банака све су мање и све су ближе крају. Али поред све такве ситуације, помоћник Министра Финансија мога претходника, нашао је за потребно, да пред сам пад Владе на десетак дана, проспе на берзи здравих валута и девиза за преко 18 милиона динара. И што је главно, господо, ти су чекови продати као „невезани,“ не за робу која је земљи потребна, него су дати, тако рећи, бланко, без обвезе за робу, која се купује и

без икакве обавезе на шта ће се уопште употребити.

Од те суме, према податцима које сам купио, више од половине отишло је, на жалост, у џепове спекуланата! Ти су спекуланци дошли до јевтиних девиза по моментално сниженом курсу, да их сада, пошто држава такву радњу и у тим размерама продужити даље не може, продају по високим фингираним курсевима. Ту су зарадили на тим девизама око сто на сто.

Али, господо, продавани су чекови на иностранство *и ван берзе*. Тако, господо, — да цитирам само један случај — продат је 10. фебруара 1920 године чек од 40 000 долара за динаре. Као да су Министарству у овако тешкој ситуацији, у погледу страних девиза, били потребни динари! А знало се, да има да се плати на страни, на пр., само за дуван шест милиона драхми, за со три и по милиона франака, и за петролеум два и по милиона долара!

Овакве трансакције и операције природно су знатно смањиле резерве наше државе и код Народне Банке. За колико? За сада мислим да није моменат о томе да говорим.

Валутно питање

Сад ми дозволите, г. г., овде једну ескурзију у домен *валутног питања*. Ја ћу и ту бити отворен и искрен, као и код свих других питања.

Валутно питање *није решено*, господо, као

што многи мисле, и као што многи по јавности пишу и говоре. Још смо далеко од тога. Али доста је учињено, за ових шест месеци, ја признајем то Г. Вељковићу. Учињен је један знатан корак унапред у том погледу, ма да се ја не слажем са свима предузетим мерама.

У првој фази у решењу валутног питања: у повлачењу круна за динаре, постављена је релација 1:4. И ја сам задржао ту релацију. Али, господо, одмах изјављујем, да је такав однос једно *наслеђе*, које смо ми примили од прошле владе. Да ли би релација, коју бих ја предложио, односно коју би наша влада усвојила, била већа или мања, то је друго питање. Међутим сматрам да је потребно изјавити, да се та и таква релација, једанпут наслеђена и утврђена, *не може и не сме мењати*, јер бисмо у том случају били изложени веома великим и опасним привредним и финансијским пертурбацијама. Сем тога, та се релација не може мењати још ни стога што већ замена круна за динаре далеко одмиче. Ја сам срећан што могу да вам кажем, да у овом тренутку има знатно више од једне трећине наших круна повучених и замењених за динаре.

Валутно питање, господо, има своју чисто економску и финансијску страну, која се првенствено мора узети у обзир. Други обзир морају се уклањати. По среди је рачун. Јасно је, да држаоци круна овом заменом 1:4 добијају, јер су круне, по својој ефективној, т.ј. међу-

народној вредности, пале на три швајцарска сантима. Тако исто, јасно је, господо, да су држаоци и сопственици динара Народне Банке Краљевине Србије том заменом изгубили, јер је метална подлога, која сада служи за целокупни, сада много већи, континент нових крунско-динарских новчаница Народне Банке С. Х. С., остала иста — т.ј. постала *разводњена*. Ето, и у томе лежи један од узрока зашто наш динар овако пада.

Али, господо, ја сам у погледу повлачења морао да учиним једну измену у решењима, која сам затекао од г. претходника. Задржао сам рок: 15 март, само за замену крунских хиљадарки, али сам *продужио рок* за стотинарке за месец дана, т.ј. до 15 априла. А за мање купуре од 50 и 20 круна оставио сам себи отворен вентил: да рок утврдим накнадно, после извесног времена.

Зашто сам то учинио? Учинио сам то зато што је питање повлачења веома деликатно. Један рок, и то тако кратак за целокупан континент, опасан је, пошто се се свест код нашега народа о томе односу једног и другог новца не може тако брзо развити, да би се у пракци и у трговачком животу, у ценама, тај однос убрзо стварно и успоставио. То ће лакше бити ако, уз нови новац, остану у прво време у оптицају и извесне јединице круна. Сем тога, и технички разлози руководили су ме, да тако нагло све круне не повучем од једном. Јер сам се бојао, да правим тако опа-

сне експерименте у оптицају, да га тако нагло смањујем и у крунским областима десетни систем сасвим суспендујем. У том техничком погледу постоји и та бојазан, да до оног рока: 15 марта, не буде готово доштампавање црвеним мастилом, т.ј. означавање круна. То доштампавање на ситнијим јединицама није могло ићи у истоме темпу, као код хиљадарки, да би се могла сва замена у једном року и извршити.

Господо, и у борби против фалсификата, фалсификовања маркица, учинио сам такође једну корекцију. По наређењима мога претходника, фалсификоване маркице биле су само прецртаване црвеним мастилом, а новчанице враћане народу.

Али се дешавало, да се те маркице скину и са новим лажним маркицама исте новчанице на други шалтер на замену дођу. По моме наређењу, сад се те новчанице (са лажним маркицама) повлаче у депо, на јукст признанице.

Друга фаза у решењу валутног питања: је *сте фондација*, фондирање новчаница. Али то није извршено до краја.

Господо, као што рекох, проширена је метална подлога, метална готовина старих новчаница Н. Банке, која је постала емисионом Банком Краљевства Срба, Хрвата и Словенаца, и на нове банкноте. Али оне имају да добију своју суплементарну подлогу, у виду нових уплата акција, даље бонова државних и у виду државних домена и вредности од иностраних зајмова, које мислим да ће држава успети

да закључи, и на тај начин фондацију банкнота појача.

Трећа фаза у решењу валутног питања је *обезбеђење исплатљивости* банкнота, исплатљивости новчаница, за метални новац. Али ће се на то, према финансиској ситуацији наше земље и Европе, имати чекати још дуже времена.

На крају, односно питања валутног, имам да изјавим, да Влада сматра, да се она уредба, у виду законског пројекта, која је регулисала однос између државе и Народне Банке, има да спроведе кроз парламенат и да се на тај начин валутно питање *озакони*.

Дефицит

Сад да пређемо на *цифарско излагање* финансијске ситуације земље. До 1 марта, дакле за 9 месеци буџетске године 1919-20, буџетски дефицит попео се на близу милијарду динара. До конца године, т.ј. са ова три месеца још који следују, до 1. јуна 1920. године, на истеку ове буџетске године, расходи ће изнети око две и по милијарде динара, а приходи ће остати на — 8.0 милијона динара. Према томе буџетски дефицит попеће се, на крају буџетске године, од 843 милиона предвиђених, на преко једну и по милијарду динара, т.ј. увећаће се са 100%. Дневно он се, дакле, пење на близу 5 милиона динара!

Али, господо, највећа опасност лежи у томе,

што је крај ове буџетске године већ ту, за још непуна два месеца дана, тј. што ће дефицит остати, на крају буџетске године, непокривен. Самим тим, тај огромни дефицит, оставши неизлечен, *ауџомајски* ће се превалити у идућу буџетску годину 1920—21 и тако се *сједини* са наредним буџетским дефицитом, који се мора показати и у новом периоду, јер у парламенту нису вотирани нови извори прихода. Према томе, господо, ми улазимо (на левици смеј) — ово није ни мало смешно — у *фазу и у еру ојасних хроничних дефиција*, тј. у једно тешко, нездраво, болесно стање наших финансија. Ето главни и први узрок зашто наш динар пада.

И у таквој ситуацији, господо, шта ради претходна Влада? Не само да се не труди смањити дефицит, него она чак доноси и нова решења за издавање државних пара, спрема *нове и јо баснословно велике издајке*. Тако доноси се решење, да се одреди и изда за *куповину стоке* 130 милиона динара. Одређују се чак и комисије за куповину те стоке, *лу*пају добоши по селима, кроз сву нашу земљу, и питају људи, колико им је стоке пропало!

Ја знам да се г. Вељковић мисли правдати тиме, да је за покриће тога великог кредита хтео доцније употребити „бонове“, које имамо да добијемо на рачун накнаде штете од Репарационе Комисије на Конференцији Мира. Али из аранжмана, који је Влада закључила у Паризу са Енглеском и Француском (13. ја-

нуара 1920 године и из реферата надлежног шефа одељења за извршење уговора (Пов. Бр. 88. од 6. марта 1920. г.) видимо, да ту нема никаквих ферм-ангажмана према нама, тј. да су то све још „обећања“. У томе погледу, чак се у дотичном реферату рекло, и јавност обавестила, да је Влада очекивала после 14 дана инкасирати први део накнаде. То је, дакле, требало бити концем јануара, а ми смо већ у марту! Ја се бојим, господо, да не наступи какво веће разочарење у погледу наше накнаде штете, него што се у опште мисли. И онда нашто кредити, кад покрића нема!?

Господо, у овако тешкој ситуацији, у ери хроничних дефицита и летећих дугова, из које не знамо како ћемо изаћи, потписала је и објавила прошла Влада и уредбу о *инвалидима*, уредбу, која предвиђа терете и тражи из државне касе 100 милиона динара! То се чини и ако се знало, да у томе тренутку наше финансије нису материјално у стању то поднети.

Исто тако, господо, донета је под прошлом Владом и уредба о *аграрној реформи*, која повлачи терет за државу од преко 60 милиона круна! А покриће? То је остављено нама, новој Влади, да га нађемо.

Даље, господо, обећало се *деловођама* самоуправних тела по 250. — динара месечно, свакоме, и исплата учинила за три месеца, тј. по 750. динара свакоме, и ако се знало, да су наше финансије тако болесне, да не могу

да поднесу ни најпотребније државне издатке, и ако се знало, да општине и самоуправни тела уопште, и по законима, и по финансијској теорији и пракси, имају и морају, чак и кад су здраве државне финансије, да се саме за себе старају.

Господо, ја за сад овде стајем са цитирањем оваквих огромних издатака и великих сума, без у напред обезбеђених подлога. А има још *врло много* оваквих случајева и *веома карактеристичних!* Ако буде било потребно, ја ћу вам и њих доцније изнети.

Ја мислим, да је било *веома неозбиљно*, код овакве ситуације наших финансија, без обезбеђене материјалне подлоге, доносити оваква решења и одобравати овакве уредбе. И то све *пред сам њад Владе*, у пуној кризи! Ја се бојим, да ако бисмо и ми почели овако лицитирати, ако бисмо и ми хтели поћи истим путем, што је *веома* примамљиво у доба пред изборе — да би онда наша држава постала у брзо, како се у народу каже, „мртва кобила“. Ја не улазим у испитивање и анализу савесности овакве политике и оваквих аката, али се питам и питам Народно Представништво: да ли је у данашњој, овако већ иначе јако електризираној атмосфери, државнички и мудро било оваква широка и неостварљива обећања чинити и заголицавати можда иначе и оправдане апетите? Ја понављам, да је то са гледишта државног данас *веома, веома* опасно.

И ми, господо, ако бисмо пошли са гледишта партијског, могли бисмо овакве исте уредбе и решења доносити и публиковати, као што сте и ви то чинили, у циљу своје „популарности.“ Али ја мислим, господо, да се у том погледу ми не смемо са вама утркивати. Јер иначе било би пуно лепих решења и обећања, али убрзо не би било више државе.

Што се тиче наших инвалида, који су заиста задужили ову земљу и дали за државу све што су могли, *чинићемо све што се може, и одржаћемо што обећамо.* Али зато ћемо најпре употребити велику метлу код других државних расхода, код оних силних запослених лица и и код оних распикућних институција, које за земљу нису биле ни потребне ни корисне, (Живо одобравање са пљескањем.) Нарочито се надам, да ће нас разумети наши херџи: инвалиди, ратари, и цео народ, што ми саш пред изборе, када треба „да се популаришемо,“ дата им обећања ревидирамо. Разумеће, надам се, нашу политику, да она долази из дубине душе и жеље да им стварно помогнемо, али државу при том не порушимо. Ми ћемо им помоћи што најбоље можемо, и дати из оне и онакве кесе, какву имамо. Боље и мање али сигурно.

А вас, господо, опет питам: Зар у ери хроничних дефицита, зар у ери летећих другова, зар у ери, тако рећи, чисто папирног газдинства, зар се у том и таквом времену смеју код озбиљних државника онакве одлуке доносити?

Летећи дугови и остали терети

Господо, видели сте наш дефицит, сада да видите *наше летеће дугове*. Нису то мали, него су то велики дугови, и, на жалост, они се стално гомилају, као облаци, над главама наше земље.

Ја ћу вам цитирати овде редом све наше летеће дугове, да видите каква нам опасност у том погледу прети.

Ми имамо прво летећи дуг у 4⁰/₀ крунских и 6⁰/₀ динарских *бонова*, у износу први 240 милиона круна, а други 7 милиона динара. То је онај *унутрашњи зајам* Краљевства С. Х. С. који је, на жалост још у почетку, ешуирао, али зајам, који има да се ускоро плати. Имамо, сем тога, летећи дуг од 300 милиона *круна узетих од Аустро-Угарске Банке* „за повлачење похабаних банкнота.“ Имамо *летећи дуг од 600 милиона круна, од оних 20⁰/₀ задржаних круна*, приликом маркирања. Затим имамо *непокривен дуг код Народне Банке* од 247 милиона динара по рачуну „привремене замене.“ Даље имамо *ушрошени део крунско-динарских новчаница*, који се мора са Народном Банком ускоро ликвидирати. Све су то летећи дугови *Краљевства С. Х. С.* учињени у земљи.

Уз то, господо, имамо сталан консолидован државни дуг, који смо наследили од малене *Србије* пре рата, и који износи око 903 милиона динара.

Имамо затим читав низ неконсолидованих дугова у иностранству. Тако прво, дуг од близу *две милијарде франака*, начињен код Савезника, делом у новцу а делом у натури, за време овог рата за уједињење свих Срба, Хрвата и Словенаца. За ту суму Министар Вељковић, колико сам обавештен, издао је већ Савезницима обавезу Министарског Савета, новембра месеца пр. године, да тај дуг примамо са 5⁰/₀ интереса, почев од 1 јануара 1920 године. Али ја мислим да треба што пре с том ствари и пред Парламенат изаћи.

Исто тако за време рата за уједињење нашег народа задужили смо се, код *Америчке Владе*, за 12 милиона долара, у виду повремених аванса, који су одавно већ обустављени.

Затим долази, господо, један *нов дуг Краљевства Срба, Хрвата и Словенаца* од 55 милиона долара, закључен за набавку у *Америци* и набавке *америчког материјала у Европи*. После имамо *енглеско-француске авансе*, од 9 милиона франака месечно, у колико теку од нашег уједињења, т. ј. од 1. децембра 1918. год. Првог јула 1919. год. и они су обустављени. И напоследку, имамо *паушални енглеско-француски аванс*, од 50 милиона франака, о коме сам мало пре говорио.

Али, господо, ови терети *нису још завршени*. Усред ових тешких наших финансијских прилика, или боље рећи неприлика, у којима живимо, ми ћемо имати ускоро и нове терете. Терете по Уговору Мира.

По одлуци Париске Конференције, ми имамо да примимо прво обавезе и терете за ослобођење, т. зв. „трибут за слободу“, по гласу једне нарочите конвенције. Затим имамо, по самом уговору мира, да примимо од предратног дуга бивше Аустро-Угарске онај део, који ће пасти на наше Краљевство, сходно утврђеним принципима. Уз то предратни дуг Босне и Херцеговине и извесан део дуга Црне Горе. И напослетку, опет по уговору мира, имамо да понесемо, на име откупа државних домена, онолико колико нађе међународна репарациона комисија.

К р а ј

Ејо, њакво је стање данас у нашим финансијама.

Оно мора сваког правог патриоту да забрињава, а политичког човека, који уме да види и чита цифре — да забрињава још и два пута више. *Уштеха* нам је код оваких наших финансија једино у томе, да су оне великим делом *наслеђе раја*, који нам је донео уједињење народа и поставио *шемеље наше леје Краљевине*.

Али, господо, за овакво стање финансија има и један *прекор* да се учини: на име, да је знатним делом таква ситуација плод бежања Владе од парламентарне контроле.

Ну, ми ипак не смемо и не треба да очајавамо, ни да се олако предајемо фајталности. Само, исто тако не смемо ни зашварати очи пред опасностима које пред нама стоје. Не

допуштајмо више да нам финансије месецима остају у мраку! Њих морамо претресати у нуној светлости, ако хоћемо да их излечимо и наш кредит у иностранству подигнемо.

Немојте очекивати од Министра Финансија да вам створи чудеса, као неким чаробним штапићем. Санирање мора ићи поступно. Ја сам у законском предлогу о дванаестинама изнео само прве мере, које овај Парламенат има да реши, пре него што се пође у изборну кампању. А после тога, за време избора и Конституанте, Министар Финансија, који се буде нашао на томе месту, имаће дужност да се постара, да изради читав план фискалних мера, којима ће гледати да обезбеди покриће наше поремећене равнотеже расхода и прихода, те да се одмах по Конституанти, путем органских закона и сталних зајмова, консолидује ово несносно стање у којем данас грцамо.

„Прегатоцу Бог даје махове“ — и то за нас важи у толико пре, што је *наша земља богата природним благом, а наш народ радан и предузимљив*.

Ми зато *производњу своју и извоз морамо развијати до максима*.

У томе погледу рад, рад и рад прва је парола. Она мора ићи руку под руку с другом паролом, а то је штедња. (Пљескање и бурно одобравање на десници). Ње се ми у Влади морамо немилосрдно придржавати, макар то и непопуларно било, само кад је здраво и корисно за напредак наше земље. И трећа

парола, која нарочито има за вас посланике да важи, то је: да будете будан чувар нашег парламентарног и буџетског права, да не допустите ни једној влади, ма како се звала и ма из које групе била састављена, да сама рукује државним новцем. (Бурно одобравање на десници).

Господо, тражите од сваког вашег Министра Финансија израђен буџет, пројект прихода и расхода. Тражите од сваког Министра Финансија вашег *завршни рачун* за прошле године, јер, ево, на жалост, од 1916. године ни један завршни рачун до сада немамо. Тражите, даље, од вашег Министра Финансија детаљан *финансијски план*, макар и за најмањи наредни период времена.* Тражите од ваших Министара Финансија сваком приликом, и приликом претреса буџета, и приликом претреса других финансијских закона, па и приликом дискусије о декларацији Владе, као што је ово сад случај, *да вам се овако јавно, ошворено и пошћено изјашњују*. (Пљескање и одобравање на десници).

Али из Министарства Финансија, господо, данас, у овим тешким и опасним данима по наше финансије, мора бити изагнано свако партизанство, сваки партиски рад. А у Министарство Финансија, господо, морате упућивати за Министре најактивније и најауторитативније људе, јер бојим се да ауторитет мој и других младих колега не буде довољан за спровођење ове немилосрдне политике штедње, која се

императивно и суверено намеће. Да, господо, јер уз то ће Министар Финансија наше земље имати да наметне грађанима нашим и читав низ нових пореза, такса и терета сваке врсте, што, поред најбоље своје воље и спреме, неће моћи учинити, ако нема ауторитета, одлучности и подршке ваше.

Не заборавите, господо, у овом Дому, напоследку, да су наши хероји и мученици народни својим костима ударили темељ овој нашој лепој и великој Краљевини и да они од нас с правом траже, да будемо достојни и на висини њихова пожртвовања, морала и савести, *и да материјално обезбедимо* ову нашу кућу коју су они засновали, те да процвета и материјално и морално, на славу наших палих јунака и на срећу и напредак нашег целокупног живља! (Бурно и дуготрајно одобравање са пљескањем на десници.)

Јул. бр. 37092